

AYRILIKÇI KÜRT HAREKETİNİN TARİHSEL DİNAMİKLERİNE KISA BİR BAKIŞ

Maya ARAKON*

ÖZET

Yaklaşık 30 yıldır Türkiye bir şiddet sarmalının içinden geçmekte, ülkenin Güneydoğusundaki ayrılıkçı Kürt militanlarla yürütülen savaş bir türlü sona erdirilememektedir. Bu şiddet sarmalının bir ayağı hiç kuşkusuz Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda bu yana Kürtlere uygulanan baskı ve sindirme politikaları, bir diğer ayağı ise bu politikalar sonucunda Kürt siyasi hareketinin şiddete savrulmasından çıkan sonuçlardır. Kürt kimliğinin inşasında Türk kimliğinin inşasının büyük rolü olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devlet projesinde Kürt kimliğinin yeri, Türk kimliğinin inşasıyla şekillenmiştir. Bu şekillenme sonucunda ortaya çıkan politikalar ve bunların uzun vadeli izdüşümlerinin, Türkiye'nin özellikle 1980 sonrasında yaşadığı şiddet olaylarını açıklamakta önemli etkenler olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kürt sorunu, Ayrılıkçılık, Terörizm, PKK, Etnik kimlik, Ulus-devlet, Türk, Çokkültürlülük.

A BRIEF LOOK AT THE HISTORICAL DYNAMICS OF THE SEPARATIST KURDISH MOVEMENT

ABSTRACT

For almost 30 years, Turkey has been passing through a vicious circle of violence and the war led between the Turkish army and the Kurdish separatist militants in the Southeast of the country could not reach to an end. One of the reasons of this violent circle is the assimilation and oppression policies that Turkish state has applied over the Kurds since the foundation of the Turkish Republic, and the second one is the gravitation of the Kurdish political movement to violence as a result of those oppressive and assimilative politics. In the construction of the Kurdish identity, the Turkish identity has played a major role since the Kurdish identity has been shaped by the construction of the Turkish one within the nation-state project of the Turkish state. It is possible to affirm that the policies which resulted from this shaping and the long-term repercussions of these are important factors to explain the escalating violence that Turkey has been facing especially after the Coup of 1980.

Key Words: Kurdish question, Separatism, Terrorism, PKK, Ethnic identity, Nation-state, Turk, Multiculturalism.

Giriş

Yaklaşık otuz yıldır Türkiye zorlu bir demokratikleşme sürecinden geçerken ülkenin Güneydoğusunda ayrılıkçı Kürt militanlara karşı da bir savaş verilmektedir. İlk önce sosyal, daha sonra kültürel ve dilsel hakların talebi olarak ortaya çıkan bu sorun gün geçtikçe etnik ve hatta ulusal hak talepleri haline gelmiştir. Hergün sorunların tıkanıdığı bu ortamda ulus, ulusalcılık, etnik grup gibi kavramlar ve çokkültürlülük, çoğuldil, çoğulkimlik gibi terimler, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal kelime haznesinin merkezinde yer almaktadır. Türk ulusal kimliği azınlık olarak tanımlanmayan ve kendini azınlık olarak görmeyen başka bir ulusal kimlik inşa sürecinin rekabetiyle yüz yüze gelirken, yeni kimlik inşasının içinde yer alan aktif ve şiddet yanlısı bir grubun, PKK'nın da etkisinde kalmaktadır. Seneler içinde bu mücadele, ne Türkiye Devleti'nin ne de PKK'nın çözebildiği bir çıkmaz, bir kısır döngü haline gelmiştir.

Otuz yıldır inişli çıkışlı süren bu şiddet sarmalının çözümlenmesini yapmak, tarihi sürece bir göz atmayı gerektirmektedir. Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemini ve bu kuruluş aşamasında öne çıkan ideolojiyi incelemek de kaçınılmaz hale gelmektedir, zira *Kürt meselesi* sadece son otuz senenin sorunu değildir.

Bu makale, Kürtlerin kimlik taleplerinin neden siyasal zeminden şiddete evrildiğinin tarihsel dinamiklerine kısaca bakacaktır. Bu tezi desteklemek amacıyla makale, tarihsel bir derinlik içerisinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarındaki Ulus Devlet inşasının zorlayıcı politikalarının burada önemli rolü olduğu tezini savunacaktır.

Türk ulusal kimliği ve Kürtlerin Türkleştirilmesi

Türk ulusal kimliğinin, başka birçok kriterin yanında, dinsel aidiyet üzerine kurulmuş olduğunu söylemek yanlış olmaz. Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu Osmanlı sistemine bir tepki olarak gerçekleştirilmiş olsa da, 500 yıllık tarih içinde dinamik olan *Millet* sistemi -diğer bir deyişle toplumu dinsel aidiyetlerine göre ayırma sistemi- gene de öne çıkmıştır (Şahin 2006: 125). Kolektif dinsel aidiyetin, siyasi bireysel aidiyete ya da etnik ve dilsel aidiyete üstün olduğu bir sistemden, bireyin herhangi bir grubun aracılığı olmadan ait kabul edildiği Ulus-Devlet sistemine geçiş henüz tamamlanmamış bir süreçtir.

Çağdaş Türk Ulusunun ortaya çıkabilmesi için elbette, her ulus inşasında olduğu gibi, nüfusun homojenleşmesi gerekmektedir. Bu homojenleşme bir taraftan Müslüman olmayanların Anadolu topraklarından bertaraf edilmeleri (1915'te Ermeniler¹, 1923'de

Rumlar²) diğer taraftan Müslümanların arasındaki etnik ve dilsel farklılıkların silinmesi ya da en azından yok sayılmasıyla gerçekleştirilmeye çalışıldı. Kurucu ideolojiye göre Devlet tek bir blok ulusun etrafında, aynı dil, aynı kültür, aynı toplumsal hafıza ve elbette aynı dinin üzerine inşa edilmeliydi (Ahmad, 1993: 46). Dinsel-etnik grubu ifade eden Arapça kökenli *millet* kelimesi (Ahmad, 1993: 48), semantik olarak yeni ulusa uyarlandı. Millet sisteminde dinî grupların görece bir özerkliği vardı. Bu gruplara ait bireyler, grupların dinî önderlerinin hukukî sultanı altındaydılar³ (Kymlicka, 2004: 106). Yeni Türk Devleti'nin ise iki amacı bulunuyordu: toplumsal, etnik, dinsel farklılıkları olmayan bir toplum inşa (icat) etmek ve ulusal hukukî-bireysel aidiyeti öne çıkarıp, dinsel-etnik grupların toplamı olmayan bir ulus inşa (icat) etmek (Akgönül, 2008: 70). Böylece, dönemin ideolojisine uygun olarak Yeni Türk Devleti, her açıdan tekleşmiş bir milletin üstüne kurulan bir Ulus Devlet olmayı amaçlamıştır. Ulus inşası sürecinde dinsel farklılıklarla dilsel ve etnik farklılıklara bakış açısının değişik olduğunu belirtmekte fayda vardır. Gene Millet sistemli anlayışı içinde Gayri-Müslimler asimile edilemeyecek kadar uzak ve dolayısıyla tehlikeli görüldüklerinden göç, zorunlu göç, ekonominin “millileştirilmesi”, siyasal ve kimliksel baskı gibi yöntemlerle yok edilmeye çalışılırken⁴, Kürtler için tamamen bir asimilasyon politikası güdülmüştür. Grup ya yok sayılmış ya da var olduğu ortamlarda Türklüğün içinde eritmeye çalışılmıştır. Hâlbuki hem Osmanlı'nın son iki yüzyılında hem de ulusal mücadele süresince Kürtlük realitesi gayet olağan kabul edilmiş, rekabet ya da işbirliği çerçevesinde bu grup(lar) yok sayılmamıştı. Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyet'in ilk on yıllarında uygulanan yok sayma / eritme politikasının “yeni” bir unsur olduğu göze çarpabilir⁵.

Kaldı ki Osmanlı devletinin yıkılışından sonra Kürtler kendilerini dört değişik ülkenin topraklarında bulmuşlardır: Türkiye, Suriye, Irak ve İran. Böylece Kürt sorunu hem bu dört devletin iç sorunu haline gelmiş, hem de bu dördünün arasında devletlerarası bir sorun olmuştur (Şahin, 2006: 126).

Aslında Kurtuluş Savaşı boyunca taktik olarak ulusal ve etnik çoğulluğu kabul eden bir yaklaşım gözlemlemek mümkündür. Ancak 1920'lerin ikinci yarısından itibaren bu toleranslı yaklaşım yerini etnik ve kültürel farklılıkları reddeden daha tekilci bir yaklaşıma bırakmıştır⁶. 1920–1930 yılları Türk ulusunun inşası açısından son derece önemli bir dönem teşkil etmektedir. Bu dönemde uygulanan “Türkleştirme politikaları” ve Kürtlerin direniş hareketleri, Kürt ulusal kimliğinin oluşmasında etkili olmuş, 1980 ve 1990'ların ayrılıkçı hareketlerini beslemiştir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki dönemin Türkleştirme

politikaları aynı zamanda sekülerleştirme ve batılılaşma çabaları ile atbaşı gitmiş, Türkleşmek modernleşmekle eşdeğer sayılmıştır. Gene de Kürt milliyetçiliği ve bu milliyetçilikten doğan etnik şiddetin kendiliğinden var olan bir olgu değil, tepkisel olduğu söylenebilir, zira Şeyh Sait isyanı daha sonra Kürtler tarafından etnik bir isyan olarak algılanılacaktır. Zaten Türk milliyetçiliğinin doğuşu da benzer bir tepkisel süreçten geçmiştir. Yeni devletin kurucu önderleri dahi, Kurtuluş savaşı boyunca Kürtlerin özel önemine vurgu yaparken, kuruluşun sonra ağız değiştirmiş, ulusun homojenliğinin zaruri olduğunu vurgular olmuşlardır⁷. Zira bu anlayışa göre « modern » bir devlet homojen bir kimliği ve aidiyeti gerektirmektedir (Anderson, 2006: 72). Bu çerçevede, 1923'ten itibaren Türkiye'nin kurucu elitleri Kürtleri « öteki » olarak görmeye başlamışlardır. Bu « ötekilerin » feodal ve geleneksel, sosyal altyapıları, Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının gerçekleştirmek istedikleri modernleşme projesine uyumsuzluk göstermiştir. 1923, Lozan Antlaşması, Millet sisteminin devamı anlayışı çerçevesinde sadece gayrimüslimleri azınlık olarak kabul etmektedir. Böylece Kürtler 1923'te ayrı bir grup olarak tanınmamışlardır⁸. Diğer bir deyişle tekilci ve asimilasyonist Yeni Türkiye Devleti, Kürtleri ayrı bir kimlikli grup olarak kabul etmemiştir. Aynı elitler Kürtlerin bahsi geçen aşiretçi ve geleneksel toplumsallaşmalarını Osmanlı dönemiyle bütün bağların koparılmasına bir engel olarak görmüşlerdir. İşin ilginç tarafı Kemalistler hem aşiret sisteminden faydalanmış, hem de bu sistemi zamanı geçmiş bulmuşlardır. Gelenekselci olan herşey Cumhuriyet'e karşı kabul edilmiştir⁹ (Şahin, 2006:125).

Aynı dönemde Avrupa'daki faşist akımların yükselişi Türkiye'de de yankı bulmuştur ve Kemalist devrimin mimarları 1930'larda Türkleştirme politikalarına hız vermişlerdir. Kemalistler modern Türkiye'nin pozitivist ve sanayileşmiş bir ülke olmasını istemişlerdir. Faşist ideolojinin yükselişi kurucu ekibe bu projede ideolojik bir taban sağlamış, milliyetçiliğin yüceltilmesi, toplumu böldüğü düşünülen sınıf kavgasına duyulan nefret, iki ideolojinin ortak paydalarını oluşturmuştur. Diğer taraftan faşizm tek partili tekilci devlet anlayışını da meşrulaştırmıştır (Ahmad, 1993: 62).

Türkleştirme politikaları ekonomiden kültüre ve hatta eğitime, sosyal hayatın her yönünde kendini göstermiştir (Aktar, 2000: 86). Bu politikalarda Kürtlerin durumu bir özellik taşımaktadır, zira toplumsal yapılarından dolayı Osmanlı döneminde bir nevi özerkliğe sahip olan Kürt aşiretler Monarşiye Cumhuriyet'ten daha çok bağılıdır (Şahin, 2006: 126). Bu durumda hem kültürel hem de toplumsal olarak Türkleşmeleri, yeni rejimin en önemli hedeflerinden biri haline gelmiştir¹⁰. Homojenleş(tir)me politikalarının kullandığı en önemli

iki araç eğitimin birleştirilmesi ve popüler dinin etkisinin Tekke et Zaviye'lerin kapatılmasıyla asgariye indirilmesi olmuştur¹¹ Eğitim dili ve günlük yaşam dilinde Türkçe empoze edilmiş, 1928'de Türk Ocakları'nın öncülüğünde « Vatandaş Türkçe konuş » kampanyalarının ilki başlatılmıştır¹².

1925'den itibaren bu hukukî ve toplumsal uygulamaların yanında askerî harekâtlar da yer almıştır. Bu tarihte baş gösteren Şeyh Sait isyanının şiddetle bastırılması, sadece dinî değil etnik özelliklerden de kaynaklanmaktadır. Bu tarihten itibaren ülkenin doğu bölgelerinde sıkıyönetim yerleştirilmiş, « Şark Vilayetleri Reform Planı » uygulamaya koyulmuştur. Bu planın ana maddeleri, Doğu bölgelerinde günlük hayatta Kürtçenin bertaraf edilmesi, Kürtlerin toplumsal değişimleri tamamlanana, yani kimliksel olarak Türkleşene kadar sıkıyönetimin devamı, Ermenilerden boşaltılan Doğu köylerine Türk nüfusun yerleştirilmesi, Kürtlerin bölgeden göç ettirilmesi olmuştur (Ekinci, 1997: 160-161). Bu plan, direnen Kürtlere karşı güç kullanabilmeyi meşrulaştırmış ve resmî kolluk güçlerinin yanında paramiliter gruplara da güç kullanma yetkisi tanımıştır (Yıldız, 2001: 236).

1930'lardan itibaren zorunlu göç başlamıştır. Bu dönemde Doğu vilayetlerinin birçoğunda çoğunluk Kürtlerden oluşmaktadır. Örneğin 260.000 nüfuslu Mardin vilayetinde bir tek Türk dahi bulunmamaktadır¹³. Siirt, Şırnak, Erzurum, Pervari, Garzan gibi diğer vilayetlerde de Kürt nüfus ezici çoğunlukta (Öztürk, 2007: 111). Zorunlu göç ve Türk nüfusun yerleştirilmesiyle Cumhuriyetin başlangıç döneminde Türk kimliği merkeze alınmış, Kürt kimliği illegalleştirilip periferiye itilmiştir. Başlangıçtan beri Kürt kimliği tutuculuk, azgelişmişlik, dış mihrakların kışkırtması, haydutluk, ayrılıkçılık, ihanet gibi kavramlarla özdeşleştirilmiştir (Şahin, 2006; 132).

Çok partili sistemde resmî Kürt söylemi: inkâr ve baskının devamı

1946'dan sonra çok partili sisteme geçilmesi Kürtlerin siyasete iştirakini canlandırmıştır.¹⁴ Ancak asıl önemli dönem görece liberal sayılabilecek 1961 Anayasası'nın işlemeye başladığı 1960'ların ilk yarısı olmuştur. Yeni Anayasa Kürtlere görece serbest bir siyaset özgürlüğü tanımakta, kolektif olarak Kürtlerin haklarını savunmaya olanak sağlamaktadır.

Onyıllardır inkâr edilmiş ve ezilmiş etnik kimliği nihayet ifade edebilme özgürlüğü, Kürt çevrelerinde hızla bir muhalif harekete dönüşmüştür. Bu durumun en önemli sebepleri

genç Kürt nüfusun 1960'lerden itibaren Batı'daki büyük şehirlere göç etmesi, yüksek öğrenim görmeye başlaması ve bir Kürt burjuvazisinin ortaya çıkmasıdır. Bu burjuvazi, Kürt kimlik hareketinin siyasi, entelektüel ve ideolojik altyapısının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Şehirli bir Kürt kimliğinin oluşması bir Kürt küçük burjuvazisinin de ortaya çıkmasına olanak sağlamış¹⁵, sosyalist düşünceye dâhil olan Kürt gençleri sınıf problematiğinden etno-sınıf¹⁶ problematiğine geçmişlerdir. Geleceğin birçok Kürt lideri, 1960'lar boyunca bu atmosferden beslenmiştir. 1968 gençlik olaylarından itibaren Kürt kolektif bilinci gelişip Türkiye sol hareketleriyle ortak eylemlere girişmiştir¹⁷. Zamanla « Kürt sorunu » kültürel, siyasi ve ekonomik eşitsizlik ve etnik ayrımcılık olarak görülmeye başlanmıştır. Bunun ana sebeplerinden biri Türkiye sol hareketinin Kürtlerin bir etnik grup olarak ezildikleri tezini reddedip kimliksel yaklaşımları dışlamasıdır. Sol akımlardan etkilenen ancak kendi spesifik sorunlarını dile getiremeyen genç Kürtlerin doğdukları bölgelere militan olarak geri dönmeleri, şehirlerde oluşan Kürt kimlik bilincini ekonomik ve siyasi olarak ezilmiş bölgelere taşımıştır. Aynı dönemde Kürtlüğe vurgu yapan birçok dernek kurulmuş, bu oluşumlar 1970'lerin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kürt muhalefet hareketinin altyapısını oluşturmuştur. Aynı dönemde Kürt hareketinin genel Türkiye solundan uzaklaştığı gözlemlenmiştir. Sol kesimden kopan Kürtlerin bir kısmı ise Irak Kürdistan Demokratik Partisine yaklaşmış, daha milliyetçi-muhafazakâr bir çizgi benimsemiştir (Van Bruinessen, 1984: 17).

1971 ve 1980 askeri darbelerinin Türkiye'deki Kürt sorununun koşullarını ağırlaştırdığı tartışılmazdır. 1971 darbesi, 1961 Anayasasının getirdiği özgürlükçü ortama bir cevap niteliğindedir. Darbeyle birlikte bu anayasanın bütün kazanımları geçersiz hale getirilmiş ve ülke yeniden bir baskı dönemine girmiştir. Bu baskı sadece Kürtlerin değil, bütün sol hareketlere karşı uygulanmıştır. 1971–1980 arasında yer alan sağ-sol çatışmaları ülkedeki şiddet kültürünü artırmıştır. Özellikle 1980 darbesinden sonra Kürt militanların yanı sıra Marksist militanlar da yurt dışına çıkmak zorunda kalmış, siyasi mülteci olarak Batı Avrupa ülkelerinde organize olmaya başlamışlardır¹⁸.

1980'lerde Kürtlerin toplumsal talepleri değişime uğrayarak etnik şiddete dönüşmüş, özerklik ve ayrılık talepleri bu dönemde ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa ülkelerine sığınan Kürtler ise, buralardaki siyasi serbestiden de faydalanarak güçlü bir organizasyon kurup Kürt sorununu Avrupa'ya da taşımışlardır (Rigoni, 2000: 47). Özellikle Almanya, Fransa ve İskandinav ülkelerinde yaşayan ve daha önce siyasileşmemiş Kürt işçiler örgütlenerek etnik

kimlikleri konusunda bilinçlenmiş, bu yöndeki taleplerini Türkiye'ye yöneltmişlerdir. Burada söz konusu olan Kürtlüğün, Türkiye'den ve Kürt bölgelerinden uzakta, diasporada tekrar inşa edilmesidir¹⁹. Bu sayede PKK da kendine Avrupa'da finansman kaynakları bulabilmiştir (Arakon, 2008: 74-78).

Kimlik taleplerinin etnik şiddete dönüşmesi

Günümüz Avrupa'sı her geçen gün çoğulculuğu ve yerel yönetimleri değer olarak daha fazla kabul edip merkezîyetçi anlayıştan uzaklaşmakta, azınlık grupların ve bunların siyasi açında kendilerini ifade edebilmelerini kolaylaştırmaktadır. Gene de çokkültürlülüğün faydaları söylemi 20. yüzyılın ikinci yarısında etnik azınlıkları buldukları devletlere bağlamaya yetmemiş, çoğunluğu oluşturan kimlikle ortak kader algılamasını geliştirememiştir (Arakon, 2008: 74-78).

Türkiye'deki ayrılıkçı Kürt hareketini de bu çerçevede incelemek mümkündür. Dünyadaki devletsiz etnik grupların en önemlilerinden olan Kürtlerin²⁰ talepleri toplumsal zeminden kimliksel zemine kaydıkça, bu talepler Kürtlerin özerkliğe hakkı olduğunu düşünen bir kamuoyu yaratmaya başlamıştır. Bu durum Türkiye'deki bireysel aidiyetçi ideolojiyi her geçen gün daha da zora sokmuş, özellikle 1980 sonrasında Türk rejiminin sert tepkisi, hareketi daha da radikalleştirmiştir. Kürtlük bilincinin pekişmesiyle birlikte, PKK'nın şiddet eylemleri de Kürt toplumunda bir meşruiyet zemini bulmuştur (Akgönül, 2008: 72).

Kürt siyasi hareketine özellikle 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında getirilen kısıtlama ve baskılar sonucunda aktif şiddet eylemlerine yönelen PKK (*Partiya Kerkeran Kurdistan- Kurdistan İşçi Partisi*), 1978'de Abdullah Öcalan tarafından kurulmuş bir harekettir. 1970'ler bu tip birçok muhalif siyasi ve devrimci hareketin kurulmasına şahit olmuştur. Özellikle İstanbul ve Ankara'da öğrenci hareketleri son derece aktif bir şekilde örgütlenmişlerdir. Kürtler arasında yaygın olarak okunan resmî hayat hikâyesine göre Öcalan, daha ilk zamanlardan itibaren Ankara'daki bu sol öğrenci hareketlerinin içinde yer almaya başlamıştır.

Öcalan'a göre Türkiye solu Kürt sorununa yeterince eğilmemiştir ve bu yüzden özellikle Kürtlerin sorunlarını bir etno-sınıf olarak savunacak bir örgüte ihtiyaç hâsıl olmuştur. Diyarbakır'da kurulan bu devrimci ve milliyetçi örgüt, 1980 darbesi sırasında

şiddetli bir biçimde bastırılmıştır. Darbenin ardından hareket radikalleşerek 1984'de şiddet eylemlerine başlamıştır²¹.

İlk başlarda Marksist-Leninist ideoloji üzerine kurulan PKK'nın amacı Kürdistan olarak nitelendirilen bölgede bir Kürt Sosyalist Devleti kurmak olmuştur.²² Örgüt söylemine göre birleşmiş bir Bağımsız ve Sosyalist Kürdistan için bir millî devrim gereklidir. Kürtleri örgütleyip Kürdistan'ı emperyalizmden, sömürgecilikten, işbirlikçi aşiretlerden kurtarıp, İşçi sınıfının diktatörlüğü altında sınıfsız bir devlet kurulması amaçlanmıştır (Balencie ve De La Grange, .2005: 51-56 ve 70-71, 468).

1984'den itibaren paramiliter karakterini pekiştiren PKK İran, Irak ve özellikle Suriye'nin desteği ile çeşitli resmî kurumları hedef almaya başlamıştır. Bir takım sivil ve askerî hedeflerin yanında dönemin en önemli hedefi GAP projesi olmuştur. Bunun yanı sıra örgüt, Türk Devleti ile işbirliği içinde olduğunu düşündüğü Kürtleri de ortadan kaldırma eylemlerine girişmiştir. Bu süreçte örgütün hedef aldığı iki önemli kesim vardır: bunların ilki Devletle işbirliği yapan aşiretler, Türk siyasi hayatında yer edinmiş geleneksel elitler ve Kürt kimliğini inkâr eden kesimlerdir. İkinci hedef ise Devlet tarafından PKK ile mücadelede kullanılan ve bu bağlamda bölge halkını kadın çocuk ayırt etmeksizin itlaf ederek köyleri yakan ve halkı zorunlu göçe mecbur bırakan köy korucuları ile bölge aşiretlerinin elemanlarıdır (Dönmez, 2007: 43-65).

1990'larda ise Filistin hareketinin etkisinde kalınarak uygulanan intihar saldırılarıyla yeni bir strateji üretildiği görülmektedir. Bütün bu saldırılar Türk ordusu tarafından büyük bir şiddetle karşılık bulmuştur. 1984'den günümüze kadar bu savaşın 37000'den fazla ölüme²³; 4000 kadar köyün ortadan kaldırılmasına ve 400.000 ilâ bir milyon kişinin göçüne sebep olduğu bilinmektedir²⁴. Günümüzde Irak'ta konuşlanmış PKK militanlarının 3500 ilâ 5000 kişi kadar oldukları düşünülmektedir²⁵. PKK bölgede dinamik bir şekilde çalışmaya ve yeni militanlar devşirmeye devam etmekte, Kürtlerin ekonomik, siyasî ve kültürel olarak ezilmeye devam ettikleri düşüncesi PKK'nın yaşamını sürdürmesini sağlamaktadır. Bu militanlar 1980 ve 1990'larda kurulan eğitim kamplarında yetiştirilip PKK'ya katılmışlardır. Bunun yanı sıra, 1980'li yıllar boyunca PKK, Ermenistan'ın kurtuluşu için mücadele veren ve yurtdışındaki Türk diplomatlarını hedef alan terör örgütü ASALA (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia – Ermenistan'ın Kurtuluşu için Gizli Ermeni Ordusu) ile de işbirliği yapmıştır²⁶.

Şiddet eylemlerinin yanı sıra Avrupa’da yapılan gösteri ve kampanyalarla Avrupa kamuoyunda Kürt davasına destek sağlanmış, Batı kamuoyunda PKK’lı militanların özgürlük savaşçıları olduğu kanısı yaygınlaşmıştır²⁷. PKK Kürt diasporasını hem finansal olarak kullanmakta hem de örgütsel ağını bu sayede güçlendirmektedir. Aşağı yukarı 600.000 Kürt asıllının yaşadığı Batı Avrupa, “Devrim Vergisi”nin toplandığı en önemli bölgedir. Bunun dışında 1990’larda gelişen uyuşturucu kaçakçılığı gibi yasadışı ağlar PKK’ya önemli gelir kaynakları sağlamaktadır. Soner Çağaptay’a göre insan kaçakçılığı, kadın tacirliği de bu tip yasadışı finans kaynaklarına eklenmelidir²⁸. Paris’te bulunan «Güncel Suç tehditleri Etütleri» grubunun bir üyesine göre PKK Paris banliyösünde görülen uyuşturucu trafiğinin %80’ini elinde tutmaktadır. (Çağaptay, 2007: 216).

PKK Batı Avrupa ülkelerinde başka destek şekillerine de sahiptir. Belçika, Danimarka, Almanya, Fransa, Yunanistan ya da İtalya gibi ülkelerde örgüte yakınlıklarıyla, hatta bizzat örgütün yayın organı olarak bilinen bir takım internet siteleri, gazeteler ve medya organları mevcuttur²⁹.

1999’da Abdullah Öcalan’ın yakalanmasından sonra örgüt silahlı mücadeleye son verdiğini açıklamıştır. Bağımsız Kürdistan fikrinden vazgeçildiğini belirten Abdullah Öcalan, yeni hedefin, içeriği hala belirsiz olan «Demokratik bir Konfederasyon» olduğunu açıklamıştır. Ancak 2004’den itibaren, yani Irak’ın Kuzeyinde özerk bir Kürdistan kurulduğundan beri PKK’nın şiddet kullanması tekrar başlamıştır. Son senelerde yapılan saldırılar ülkedeki milliyetçi akımları ve Kürtlere tepkiyi arttırmıştır. Irak’ın kuzeyindeki dağlarda konuşlanmış PKK militanlarını yok etmek için düzenlenen 2007 operasyonundan sonra Türk ordusu tekrar operasyon yapmaya mecbur kalmış, kısır döngü devam etmiştir. Kamuoyu ise bu şiddet sarmalından çok tehlikeli bir biçimde etkilenmekte, artık soruna barışçıl yollardan bir çözüm bulunmasını talep etmektedir. Etnik bir sorunun sadece askerî yollarla çözülemeyeceğini Türkiye kamuoyunun bir kısmı anlamış görünmektedir. Kültürel ve dilsel hakları sağlayacak bir reform sürecine girilmesi aynı çevreler tarafından desteklenmekte, Kürtlerin ülkede birey olarak bütün haklara sahip olma istekleri kabul görmeye başlamaktadır (Bozarıslan, 2008: 79-80).

Türkiye Devleti’nin Kürt sorununa yaklaşımı elbette ağırlıklı askeri olmuştur. Sorun bir kimlik ya da etnik sınıf sorunsalından çok sadece terör eylemleri olarak algılanmış, terörün yapısal sebepleri göz ardı edilmiştir. Askeri olmayan diğer yaklaşımlar dahi son tahlilde bölge

halkının refahı ve eşitliği için değil PKK eylemlerine karşı gerçekleştirilmiş. Bu önlemlerin en ilginç Korucu sistemidir. Bu sistemle bölgedeki Kırsal Kürt yerleşimlerinin *korunmasından* çok Kürtleri bölme amaçlanmış, ortaya devlet tarafından silahlandırılmış paramiliter bir güç çıkarken kimi aşiretler meşrulaştırılmış, PKK ve Devlet arasında kalan binlerce aile göç etmek zorunda kalmıştır³⁰. 2002’den beri yeni korucu alımları olamasa da³¹ korucu müessesesi bölgedeki toplumsal kırılmaları derinleştirmiştir. Gene Devlet tarafından uygulanan ikinci bir önlem bölgede PKK’nın destek görmesini engellemek için kimi köylerin özellikle 1990’larda boşaltılmasıdır. Bu zorunlu göç Kürtlerin Devlet’e bağlılıklarını zayıflatırken, güvenlik konusunda da tam aksi sonuç doğurmuş, PKK kentleşmiştir³².

Bunun dışında meşru Kürt siyasi partilerinin kapatılması ve Kürtlerin büyük çoğunluğunun Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında temsil edilemiyor oluşları da siyasî olarak Kürtlerin kendilerinin karar mekanizmaları dışına itildiklerini düşünmelerine yol açmakta, Türkler ve Kürtler arasındaki ayrışma ve ötekileşmeyi büyütmektedir. Son olarak Anayasa Mahkemesi’nin 11 Aralık 2009 tarihinde aldığı kararla birlikte Kürt siyasi hareketinin TBMM’deki tek temsilcisi olan Demokratik Toplum Partisi de “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü aleyhinde eylemlerin odağı haline geldiği anlaşıldığından Siyasi Partiler Kanunu’nun ilgili maddesi gereğince oybirliği ile” kapatılmış³³ ve günümüz Kürt siyasi hareketinin en önemli isimlerinden Abdülkadir Fırat, Ahmet Ay, Ahmet Türk, Orhan Miroğlu, Selim Sadak, Aysel Tuğluk gibi çok sayıda üye ve yöneticisine de siyaset yasağı getirilmiştir. Bu kararla birlikte DTP Kürt hareketinin kapatılan yedinci partisi olmuştur. Türkiye’de Anayasa Mahkemesi kurulduğu 1963 yılından bu yana 24 parti hakkında kapatma kararı vermiştir. 1990’lı yıllardan itibaren programlarında Kürt sorununun çözümünü esas alan partilerin büyük çoğunluğu kapatılan partiler arasında yer almıştır. Bu çerçevede Halkın Emek Partisi (HEP) 14 Temmuz 1993’te, Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) 23 Kasım 1993’te, Demokrasi Partisi (DEP) 16 Haziran 1994’te, Demokratik Değişim Partisi /DDP) 19 Mart 1996’da, Demokratik Kitle Partisi (DKP) 26 Şubat 1999’da, Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) 13 Mart 2003’te Anayasa Mahkemesi’nce kapatılmıştır. HADEP’in yerine kurulan Demokratik Halk Partisi (DEHAP) ise 2005 yılında, hakkında açılan kapatma davası sonuçlanmadan kendisini feshetmiştir³⁴.

Bütün bu gelişmelerin yanı sıra 21 Mart 2005’te KKK (Koma Komalen Kurdistan / Kurdistan Dernekler Konfederasyonu) adıyla kurulan ancak 16-22 Mayıs 2007 tarihleri arasında Irak-Kandil dağında yapılan kongrede adı KCK (Koma Civaken Kurdistan /

Kürdistan Halklar Konfederasyonu) olarak değiştirilen³⁵ ve PKK'nın "şehir yapılanması" olarak nitelendirilen örgütün elemanlarına yönelik 7 ilde düzenlenen operasyonlarda, içlerinde 12 seçilmiş Belediye başkanının da bulunduğu 151 kişinin gözaltına alınmış, haklarında 15 ila 25 yıla kadar hapis cezası talep edilmiştir³⁶. Seçilmiş belediye başkanlarının tutuklanmasıyla Kürt siyasi hareketinde yeni bir güvensizlik oluşmuş, bu olumsuzlukların etkisiyle PKK'nın bölge halkından gördüğü destek de gitgide artan bir meşruiyet kazanmıştır³⁷.

Sonuç

Türk ulusal kimliği kendilerini Türk olarak nitelendirenlerle Kürt olarak nitelendirenler arasındaki bir gerginlikten beslenmiştir (Granberry, 2004: <http://facweb.furman.edu>). Türkiye'nin kimliği, tarih yazımı aracılığı ile Selçuklulardan Osmanlılara, imparatorluk tarihinden de çeşitli birikimler olarak varlığını inşa etmiştir. Cumhuriyet tarihi ise ülke topraklarında var olan diğer kimliklerin yok sayılması sürecini içermektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan beri var olan 6 ilkenin ikisi, Laiklik ve Milliyetçilik, hâlâ nüfusun bazı bölümleri için sorunlu olarak görülmektedir. Bunların başında bir yanda Muhafazakâr-Müslümanlar, diğer yanda ise Kürtler gelmektedir. 1920'lerde pozitif ve öncü olarak görülen bu iki ilke, anlamsal bir reformun eksikliğinden dolayı, kimi kesimlere göre artık miadını doldurmuştur.

Kimliksel olarak Türkler, Türkiye nüfusunun aşağı yukarı % 80-88'ini oluşturmaktadır (Granberry, 2004). 2007'ye gelindiğinde 12 milyona yakın Türkiye vatandaşı kendini açıkça Kürt olarak ifade etmektedir. Ancak bu kişilerin hepsi Kürtçe bilmemekte ve sadece Güneydoğu bölgelerinde yaşamamaktadırlar (Akgönül, 2008: 72). Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de aidiyetleri çoğul olup, tümünün kendini Kürt olarak ifade etmediği düşünülebilir (Bozarslan, 2008: 80). Teknik olarak Kürtlerin Türkiye'de vatandaşlık haklarına sahip bireyler oldukları kabul edilmektedir. Memuriyette, siyasette aktif rol oynayan Kürt asıllı bireyler mevcuttur. Buna rağmen, aşiret sisteminin devamı ve baskı rejimi Kürtlerin kolektif olarak ezilmesine sebep olmaktadır. Bourdieux'cü bir yaklaşımla, bu başat olmama durumunun eğitim sisteminin tekilciliğinden ileri geldiği de söylenebilir.

Türkiye'deki milliyetçilik akımı Kürt karşıtlığından beslenmekte, Kürtlerin varlığı artık kabul edilmekle birlikte bir etno-sınıf olarak tehlike arz ettikleri düşünülmektedir (Bozarslan, 2008: 81) Bu algılamadan Türk milliyetçileri için bir « kendini savunma hakkı » doğmakta, şiddet meşrulaştırılmaktadır. Avrupa Birliği tarafından Kürtlerin kültürel haklarını

korumak amacıyla yapılan baskılar, bu durumu daha da kötü hale getirmektedir. Diğer taraftan Kürtler birçok siyasi oluşum içinde toplanmakta, siyasi ve kültürel hak taleplerini meşru ya da yasadışı yollardan göstermektedirler. Uygulanan etnomilliyetçilik, Türkiye nüfusunun ayrışmasına sebep olmakta, şiddet sarmalı devam etmektedir (NEDERVEEN PIETERSE, 1993: 144). Kürt kimliği de diğer kimlikler gibi dinamik olup, grup varlığı reddedilen bir etnik gruptan, hak talep eden bir etno-sınıfa dönüşmüştür. Sorunun diğer bir yönü de Türkiye’de ordunun siyasette oynadığı önemli roldür. Orduya göre Kürtler bir devletleşme süreci içine girmişlerdir. Oysa iddia edilen bu durum, Kürtler açısından siyasi bir hedef olmaktan çıkmalı çok uzun zaman olmuştur. Kaldı ki Orta Doğu’da dengelerin sürekli değiştiği bir dönemde, bölgedeki diğer ülkelerin de böyle bir oluşuma sıcak bakmadıkları da göz önüne alınacak olursa, bu hipotezin tamamen gerçekdışı kaldığı görülmektedir (Bozarlan, 2008: 81).

Türkiye’nin demokratikleşme ve Kürt sorununun çözülme süreçlerinin önündeki engellerden biri de elbette PKK’nın uyguladığı şiddettir. Her saldırının ardından Devlet ulusal çapta baskı politikalarını artırmaya yönelmektedir. PKK’nın varlığını devam ettirebilmesine olanak sağlayan en önemli neden siyasi bir diyalog ortamının kurulamamış olmasıdır. Siyasi ifadenin var olmaması PKK’nın işini kolaylaştırmıştır. Meşru platformda politika yapabilen siyasi bir oluşum, PKK’nın varoluş nedenini elinden alacaktır. O yüzden de her Kürt siyasi hareketi en ufak bir meşruiyet kazandığı sırada PKK’nın gerçekleştirdiği saldırılar bütün barış çabalarını sıfırlamaktadır. Bu saldırılar kültürel hak taleplerini de sekteye uğratmakta, Türk milliyetçi kamuoyunda bütün Kürtler potansiyel terörist olarak algılanmaktadır. Böylece Sevr anlaşmasından beri var olan ve zaman içinde yeniden üretilen “bölünme korkusu” pekişmekte, Batılıların Türkiye’yi bölme isteklerinin var olduğu paranoyası bir türlü silinememektedir.

Yasal Kürt hareketlerinin ve Kürt partilerinin siyaseten yasaklanması da PKK’nın yararına olmakta, yukarda da belirttiğimiz nedenlerle yasadışı şiddet hareketlerini Türkiye Kürtlerinin bir kısmının gözündeki meşrulaştırmaktadır. PKK’nın Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Güneydoğu bölgesinden aldığı destek, Türklere ciddi bir milliyetçi tepki doğurmakta ve toplumsal kırılmanın taşlarını döşemektedir. Buna paralel olarak 2009 yılından itibaren iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti tarafından başlatılan ve adı önce “Kürt açılımı” olan ancak daha sonra gelen toplumsal tepkiler karşısında “Demokratik açılım” ve en nihayetinde “Milli Birlik Projesi” adını alan ve içeriği tam olarak

tanımlanmayan politikayla, Kürt tarafı Kürt kimliği etrafında şekillenen siyasi, dilsel ve kültürel haklarının tanınması yönünde umutlanırken, Türk tarafında PKK'ya imtiyaz verileceği ve toprak kaybıyla ülkenin bölüneceği yönünde endişeler belirmiştir. Söz konusu açılım politikasının kötü yönetilmesi ve “silah bırakma çağrısı”na riayet eden PKK militanlarının Habur sınır kapısından girerken yaşanan kutlama benzeri olayların Türk medyası tarafından bir “meydan okuma” olarak yansıtılması sonucunda ortaya çıkan ve gitgide artan gerilim, 2010 yılının bahar aylarıyla birlikte sıcak çatışmaya dönüşmüş, bir kez daha Türkiye Cumhuriyeti Ordusu ve PKK karşı karşıya gelmiştir. Bu durumun en büyük zararı yine, başta Güneydoğu bölgesinde yaşayan Kürtler olmak üzere, bütün ülkedeki Kürtlere olmuş, milliyetçi davranışlar sergileyen bazı Türklerin, Kürtlerle çıkan tartışmaları ölüme varan sonuçlar doğurmuştur³⁸. Ayrıca kapatılan Kürt partisi DTP'nin yerine kurulan Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) çatısındaki siyasetçilere de Türkler tarafından büyük tepki duyulmakta, BDP'nin PKK ile, aynı tabana sahip olmasından ileri gelen bağı, bazı Türkler tarafından BDP siyasetçilerinin “terörist” olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Bu çerçevede DTP'nin kapatılmasıyla siyaseten yasaklanan eski DTP Başkanı Ahmet Türk'e Samsun'da yapılan yumruklu saldırının, toplumsal bölünmenin geldiği noktayı göstermek açısından oldukça önemli olduğunu söylemek mümkündür³⁹. Örneklerini çoğaltabileceğimiz bütün bu saldırılar, Kürt sorununun artık terör sorunuyla özdeşleştirildiği, özellikle 1980 sonrasındaki resmi Devlet söyleminde ifade edildiği şekliyle “Kürt sorunu yoktur, terör sorunu vardır” noktasına geri dönüldüğü yönünde bir algıya da işaret etmektedir.

Kürt sorununun barışçı yollarla çözümü ve Kürtlerin Türkler tarafından bir tehlike olarak algılanmaması, ya da ülkede Türklük dışında başka bir etnomilliyetin varlığının kabul edilmesi için, öncelikli olarak PKK terörizminin sona ermesi gerekmektedir. Daha sonra hızla hayata geçirilecek olan siyasi, sosyal, kültürel, dilsel ve ekonomik reformlarla Güneydoğu bölgesinin kalkınması teşvik edilmeli, bölgede halen hüküm sürmekte olan feodal yapı sona erdirilmelidir.

Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde gerçekleştirilen reformların teoriden uygulamaya geçirilmesi de bu süreçte büyük önem taşımaktadır. Her ne kadar yasalar uyarınca artık Kürtçe konuşmanın hukuki bir cezası bulunmasa da, uygulamada Kürtçe kullanım serbestisi hâlâ bir takım engellerle karşı karşıya kalmaktadır.

Kürtlerin tüm Türkiye sahinında siyaseten temsil edilebilmeleri, bu mesafenin azaltılmasında ve Kürtlerin toplumsal yaşamın her katmanında kendilerini Türklerle eşit hissetmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

SON NOTLAR

*Yrd. Doç. Dr., Yeditepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul.

¹ Bu makalenin konusu 1915 ve öncesinde Osmanlı tebaası Ermenilerin başına gelen olaylar olmadığından, soykırım tartışmalarına girmeyeceğiz, ancak bu olayların tehcir ya da soykırım olarak nitelendirilmesi bir homojenleştirme politikası çerçevesinde görülmelerine engel değildir. Bakınız Taner AKÇAM, *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni sorunu*, Su yayınları, İstanbul, 2001.

² Türkiye ve Yunanistan arasında Ocak 1923'de imzalanan Zorunlu Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi iki ülkenin de dinsel olarak homojenleşmesini açıkça hedeflemiştir. Bu konuda bakınız Kemal Arı, *Büyük mübadele ve Türkiye'ye Zorunlu göç*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.

³ Kymlicka'ya göre "millet" sistemi, genelde hümanist olduğu ve gruplar arasındaki farklılıkları tolere ettiği için, azınlıklar hukuku konusunda bir ilk adım olarak kabul edilebilir. Bu sistem altında yerel gelenekler ve her dinsel grubun dini pratikleri saygıyla karşılanıyordu. Hıristiyanlar ve Yahudiler, kendi işlerini idare etmekte serbestiler. Bununla beraber, Osmanlı sisteminde, Müslüman ulus "Millet-i hâkime (hâkim millet), gayrimüslimler ise "Millet-i mahkûme" (hükmedilen millet) olarak kabul ediliyordu. Yani, Osmanlı eliti her gruptan gelen bir elitten oluşsa da, toplumsal sistemde bir aidiyet hiyerarşisi olduğunu söylemek mümkündür.

⁴ Düşünüldüğünün aksine, Türkiye'de Gayrimüslimlerin asimile edilmesi yönünde uğraşmadığı konusunda bakınız Samim AKGÖNÜL, *Türkiye Rumları*, İletişim, İstanbul, 2008.

⁵ Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtlerin statüsü ve Bab-ı Ali'nin Kürt politikaları için bakınız Hakan ÖZOĞLU, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, Kitapyayınevi, İstanbul, 2005.

⁶ Kurtuluş Savaşı'nın birleştirici unsuru İslam'dı. Savaşı kazanabilmek ve halkı davasının arkasında birleştirebilmek için Mustafa Kemal bu noktanın üzerinde özellikle durmuştu. 1920 yılında Meclis Genel Kurulu'nda yaptığı bir konuşmada gerçekleştirilecek olan birliğin Türk, Kafkas ya da Kürt olmayacağını söylemişti, ülkenin bütün etnik bileşenlerini bir araya getirmek için bir "Müslüman" birlik kurulmalıydı. Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürt olmak her şeyden önce Müslüman olmak demektir. Bakınız Ahmet YILDIZ; *Ne Mutlu Türküm Diyebilene - Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları 1919-1938*, İletişim, İstanbul, 2001, ve Hamit BOZARSLAN, "Türkiye'de Kürt Milliyetçiliği: Zimni Sözleşmeden Ayaklanmaya 1919-1925", in *Türkiye'de Etnik Çatışma*, E. J. Zürcher (dir), İletişim, İstanbul, 2005.

⁷ Mustafa Kemal'in sağ kolu ve Başbakan'ı olan İsmet İnönü, *açıkça milliyetçi olduklarını, milliyetçiliğin tek birleştirici faktör olduğunu ve görevlerinin ülke topraklarında yaşayan Türk olmayan unsurları « Türkleştirmek » olduğunu ilan ediyordu. İsmet İnönü'nün 27 Nisan 1925 tarihinde Türk Ocaklarında yaptığı konuşma. Bakınız. Bilal ŞİMŞİR, İngiliz Belgeleriyle Türkiye'de Kürt Sorunu 1924-1938*, Dış İşleri Bakanlığı, Ankara, 1975.

⁸ Türkiye Devleti'nin kurucularına göre 1920'li yıllarda azınlık kavramı sadece gayrimüslimleri kapsıyordu. Hukuki olarak "Türk Devleti'ne vatandaşlık bağıyla bağlı herkes Türktür". Bu bağlamda hukuki aidiyet olan vatandaşlık kavramının yerini kimlik aidiyetinin aldığını söylemek mümkün. Kürtler de bu sebeple kurucu elitlerin gözünde azınlık kapsamına girmiyordu. Bakınız. S. AKGÖNÜL, *op. cit.*

⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız Artun ÜNSAL, *75 Yılda Tebadab Yurttaş*, İstanbul, Tarih Vakfı yayınları, 1998.

¹⁰ Osmanlı İmparatorluğu'ndaki « Millet » sisteminin tersine, yeni Cumhuriyet'in 1924 Anayasası etnisite temeline dayalı bir vatandaşlık sistemini kabul etmiştir. Bu etnisite hem Türklüğü, hem de Müslümanlığı kapsamaktaydı. Ernest Renan'ın işaret ettiği gibi, din, modern bir milletin kurulması için yeterli temeli oluşturmaktan uzaktır. Bu yüzden, bu kavram çerçevesinde yeni bir millet kurmak isteyen yeni Türk Devleti, Türklük etnisitesine özel önem vermiştir. Bakınız. Ernest RENAN, *Qu'est-ce qu'une nation ? 1882*, saisie du texte : S. Pestel pour la collection électronique de la Bibliothèque Municipale de Lisieux, 1997.

¹¹ 30 Kasım 1925 tarihinde yürürlüğe giren 677 sayılı *Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlar ile Bazı Ünvanların Men ve İlgasına Dair Kanun* ile tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması kabul edilmiş ve bazı geleneksel ünvanların kullanılması yasaklanmıştır. Kanun, bütün tarikatlarla birlikte; şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, halifelik, falcılık, büyüçülük, üfürükçülük, gaipten haber vermek ve murada kavuşturmak amacıyla muskacılık gibi, eylem, unvan ve sıfatların kullanılmasını, bunlara ait hizmetlerin yapılmasını ve bu unvanlarla ilgili elbise giyilmesini de yasaklamıştır.

¹² Türk Ocakları Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki milliyetçilik inşasında ve Türkleştirme politikalarında çok önemli bir role sahiptir. Bakınız Füsun ÜSTEL, *İmparatorluk'tan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği : Türk Ocakları 1912-1931*. İletişim, İstanbul, 1997.

¹³ İsmet İnönü'nün 1935 yılında Atatürk'e sunduğu gizli bir rapor, Türkiye'nin Güneyi ve Güneydoğusu'ndaki Türkleştirme politikalarını ifşa etmektedir. Bakınız. Saygı ÖZTÜRK, *İsmet Paşa'nın Kürt Raporu*, Doğan Kitap, İstanbul, 2007. Ayrıca bakınız Fuat DÜNDAR, *Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar*, Çiviyazıları, İstanbul, 2000.

¹⁴ 1946 genel seçimleri sırasında Demokrat Parti Güneydoğu'daki Kürt aşiretlerin desteğini almıştı. 1950'den itibaren bu ikili ilişkilerin sonucu olarak pek çok aşiret reisi hükümette önemli görevlere getirilmiştir. Martin VAN BRUINSEN, "The Kurds in Turkey", *Middle East Research and Information Report*, Février 1984, pp. 6-12.

¹⁵ Kürt burjuvazisinin Kürt hareketindeki yeri için bkz. Metin SEVER, *Kürt sorunu. aydınlarımız ne düşünüyor*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992

¹⁶ Etno-Sınıf kavramı hakkında bkz Vivienne WEE, « Interrogating Regionalism in Relation to Ethnicity and Capital » *Journal of Contemporary Asia*, vol, 36, 2006. s.326.

¹⁷ 1930'lardan sonraki ilk Kürt kitlesel hareketi 1967'de gerçekleşmiştir. Türk solu Kürt hareketine yakınlaşmış ve iki kesimin davası tek bir davada bütünleşmiştir. Bakınız. Chris KUTSCHERA, *Kürt Ulusal Hareketi*, Avesta, İstanbul, 2001, p. 396.

¹⁸ Kürt hareketinin Avrupa'daki Kürtler tarafından desteklenmesi konusunda Bakınız. Gareth WINROW, Kemal KİRİŞÇİ, *Kürt Sorunu Kökeni ve Geleceği*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2007.

¹⁹ Kürt kimliğinin bilincine Avrupa'da varıp Türkiye'ye giderek PKK'ya katılmış gençler bile mevcuttur. Bakınız. I. RIGONI, *op. cit.*

²⁰ Sayıları konusundaki tahminler 20 milyon ila 30 milyon arasındadır. Bakınız. S. AKGÖNÜL, *op. cit.*, p. 72.

²¹ Türkiye'de sol hareketler ve Kürt hareketi hakkında bakınız Reşit GÜÇKIRAN, *Kürt Solu*, İstanbul, Gün yayınları, 1999.

²² Federation of American Scientists (www.fas.org) - Kurdistan Workers' Party (PKK).

²³ "Kurdish rebels kill Turkey Troops", BBC News, 8 Nisan 2007.

²⁴ Türkiye’de zorunlu göçün etkisi için bkz. Ahmet İçduygu, Kemal Kirişçi, Land of Diverse Migrations Challenges of Emigration and İmmigration in Turkey, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009. Spesifik olarak Kürtlerin zorla yerlerinden edilmesi konusunda bkz. Dilek Kurban, Deniz Yüksek, Türkiye’de Yerinden Edilme Sorununa Kalıcı Bir Çözüm Mümkün mü? Van Eylem Planının Değerlendirilmesi, İstanbul: TESEV, 2008.

²⁵ Bkz. www.globalsecurity.org

²⁶ MIPT Terrorism Knowledge Base, Incident Profile: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia (ASALA) and Kurdistan Workers’ Party (PKK) attacked Diplomatic target (10 Novembre 1980, France)

²⁷ Fransa ve İspanya gibi ayrılıkçı terörizmle yıllardan beri mücadele veren iki ülkenin PKK’yı terör örgütü listelerine dâhil etmek için önce Avrupa Birliği’nin 2002 yılında PKK’yı terör örgütleri listesine almasını beklemeleri kayda değerdir.

²⁸ Birleşmiş Milletler Örgütü’nün Suç ve Uyuşturucu Masası’nın tahminlerine göre Orta Asya ve Afganistan’dan Avrupa’ya gelen uyuşturucu trafiği yılda 5 milyar Doları bulmaktadır. European Intelligence’nin bir uzmana göre bu miktarın hemen hemen yarısı PKK’ya gitmektedir. Bakınız. Soner ÇAĞAPTAY; “Can the PKK renounce violence? Terrorism Resurgent”, *Middle East Quarterly*, Hiver 2007, volume XIV, No. 1. Bakınız www.meforum.org/article/1060

²⁹ Avrupa solu, baskı altındaki bir halkın özgürlük savaşçıları olarak kabul ettikleri PKK’yı uzun süre desteklemiştir. Bu yüzden İtalya’da sosyal-komünist hükümetin Başbakanı Massimo D’Alema, 1998 Şubatında Suriye’den sınır dışı edilen Abdullah Öcalan’ın İtalya’ya girmesine izin vermiştir. Türk emniyet güçleri kendisini Kenya’da tutukladıklarında Abdullah Öcalan, Kıbrıs Rum kesimi pasaportuyla Yunan Konsolosluğundan yola çıkarak Nairobi havaalanına gitmek üzereydi.

³⁰ Bu konuda geniş bilgi için bakınız Yelda SEVİM, *Terör nedeniyle Elazığ’a Göç edenlerin Sorunları Üzerine Sosyolojik bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2000.

³¹ Bakınız AB 2005 İlerleme Raporu.

³² Zorunlu göç konusunda bakınız Ayhan KAYA (derleyen), *Türkiye’de iç göçler, bütünleşme mi geri dönüş mü ? İstanbul, Diyarbakır, Mersin*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, 2009.

³³ <http://www.habervesaire.com/haber/1661/>

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ <http://www.odatv.com/n.php?n=nedir-bu-kck-3112091200>

³⁶ http://www.sabah.com.tr/Gundem/2010/06/12/kck_iddianamesi_tamamlandi

³⁷ Bknz. KCK Yürütme Konseyi Başkanı Murat Karayılan’ın açıklaması: "Bazılarının ahkâm keserek belirttiği gibi PKK durup, düşünüp birdenbire silaha sarılmamıştır. PKK barış için bu kadar çaba gösterirken, Türk devleti ha bire yok etmek için siyaset üzerine siyaset yürütmüş, operasyon üzerine operasyon geliştirmiştir. Bu süreç elbette ki hareketimizin yönetiminin sorumluluğunda gelişecek bir süreçtir. Hareketimiz ise, bu kadar saldırı karşısında durup beklemeyi değil, en doğal hakkı olan savunma ve direnme hakkını kullanmayı ön görmektedir.", *Bianet*, 14 Haziran 2010. <http://bianet.org/bianet/bianet/122732-pkk-hedef-yukseltti-demokratik-ozerklik>

³⁸ Muğla’da 11 Mayıs 2010 tarihinde karşıt görüşlü öğrenciler arasında “kız meselesi” yüzünden çıktığı iddia edilen kavgada Batman’lı Kürt öğrenci Şerzan Kurt tabancayla yaralanarak öldürülmüş, olayın faili olarak polis memuru Gültekin Şahin yakalanarak cezaevine gönderilmişti. Bknz. <http://www.milliyet.com.tr/serzan-kurt-icin-gergin->

bekleyis/turkiye/sondakika/20.05.2010/1240428/default.htm ve <http://www.haber3.com/serzan-kurt-kurtarilamadi-577171h.htm>.

³⁹ Muş'un Bulanık ilçesinde çıkan olaylarda 2 kişinin ölümüyle ilgili davanın Samsun'daki duruşmasını izleyen Ahmet Türk adliye çıkışında saldırıya uğradı. Türk'ün burnu ve iki dişi kırıldı. Saldırgan gözaltına alındı. Bkz. http://www.sabah.com.tr/Gundem/2010/04/13/ahmet_turk_samsunda_yumruklu_saldiriya_ugradi

KAYNAKÇA

AHMAD, F. (1993), *The making of modern Turkey*, London: Routledge.

AKÇAM, T. (2001), *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu*, İstanbul: Su yayınları.

AKGÖNÜL, S. (2008), "Les Kurdes forment-ils une minorité en Turquie?" in *Diplomatie*, No: 30, Janvier-Février.

AKGÖNÜL, S. (2008), *Türkiye Rumları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

AKTAR, A. (2000), *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

ANDERSON, B. (2006), *Imagined Communities ,Reflections on the origin and spread of nationalism*, New York: Verso.

ARAKON, M. (2008), "Le PKK: un groupe terroriste comme un autre?", in *Diplomatie*, No: 30, Janvier-Février.

ARI, K. (1995), *Büyük Mücadele ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

BALENCIE, J. M. & DE LA GRANGE, A. (2005), *Les Nouveaux Mondes Rebelles*, éd. Michalon.

BARZANI, S. (2008), "Géopolitique actuelle des Kurdes en Turquie, en Irak et en Iran", in *EchoGéo*, Sur le vif 2008.

BAYART, J. F. (1997), "La combinatoire des forces nationalistes en Turquie: Démocratie islamique ou criminalisation du communautarisme?", in *CEMOTI*, no. 24, Métropoles et Métropolisation.

BOZARSLAN, H. (2008), "Kurdes-Turquie, entre dissidence et perspectives de démocratisation", in *Diplomatie*, No: 30, Janvier-Février.

BOZARSLAN, H. (2005), "Türkiye'de Kürt Milliyetçiliği: Zimni Sözleşmeden Ayaklanmaya 1919-1925", in *Türkiye'de Etnik Çatışma*, E. J. Zürcher (ed.), İstanbul: İletişim Yayınları.

BROWN, M. E. (ed) (1993), *Ethnic Conflict and International Security*, New Jersey: Princeton University Press.

CEYHAN, A. (1993), "Le communautarisme et la question de la reconnaissance", in *Cultures & Conflicts*, No. 12, Hiver.

COPEAUX, E. (1996), "La redéfinition de la nation, de l'Etat et du citoyen", in *CEMOTI*, No. 22, Arabes et Iraniens.

ÇAĞAPTAY, S. (2007), "Can the PKK renounce violence? Terrorism Resurgent", in *Middle East Quarterly*, Hiver, vol. XIV, No. 1.

DÖNMEZ, R. Ö. (2007), "Nationalism in Turkey: Political Violence and Identity", in *Ethnopolitics*, Vol. 6, No. 1, March.

DÜNDAR, F. (2000), *Türkiye Nüfus sayımlarında Azınlıklar*, İstanbul: Çiviyazıları.

EKİNCİ, T. Z. (1997), *Vatandaşlık Açısından Kürt Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi*, İstanbul: Küreyel.

GUIBERNAU, M. (2005), *Nations Without State*, Cambridge: Polity Press.

KUTSCHERA, C. (2001), *Kürt Ulusal Hareketi*, İstanbul: Avesta Yayınları.

KUTSCHERA, C. (2007), "Le PKK demeure une organisation populaire en Europe", dans *Regard sur l'Est*, 1er Juillet.

KYMLICKA, W. (2004), *Multicultural Citizenship, A liberal theory of minority rights*, New York: Oxford University Press.

NEDERVEEN, P. J. (1993), "Varieties of ethnic politics and ethnicity discourse", *Institute of Social Studies Working Paper Series*, No. 157, Juin.

ÖZOĞLU, H. (2005), *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

ÖZTÜRK, S. (2007), *İsmet Paşa'nın Kürt Raporu*, İstanbul: Doğan Kitap.

RENAN, E. (1997), *Qu'est-ce qu'une nation? 1882*, saisie du texte: S. Pestel pour la collection électronique de la Bibliothèque Municipale de Lisieux.

RIGONI, I. (2000), "Du processus identitaire kurde à l'extrusion de la souveraineté turque", in *CEMOTI*, n. 30 - Les diasporas.

SEVER, M. (1992), *Kürt sorunu. aydınlarımız ne düşünüyor*, İstanbul: Cem Yayınevi.

ŞAHİN, B. (2005), "Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum süreci bağlamında Kürt sorunu: Açılımlar ve Sınırlar", in *Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları, AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*, İstanbul: TESEV Yayınları.

ŞİMŞİR, B. (1975), *İngiliz Belgeleriyle Türkiye'de Kürt Sorunu 1924-1938*, Ankara: Dış İşleri Bakanlığı.

ÜSTEL, F. (1997), *İmparatorluk'tan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912-1931*, İstanbul: İletişim Yayınları.

VAN BRUINESSEN, M. (1984), "The Kurds in Turkey", *Middle East Research and Information Report*, Février.

WEE, V. (2006), "Interrogating Regionalism in Relation to Ethnicity and Capital", in *Journal of Contemporary Asia*, vol, 36.

WIEVIORKA, M. (1998), "Le nouveau paradigme de la violence" (Partie 2), in *Cultures & Conflits*, No. 28.

YEĞEN, M. (2005), "Müstakbel Türk'ten 'Sözde Yurttaş'a: Devlet ve Kürtler", in *Türkiye'de Azınlık Hakları Sorunu: Vatandaşlık ve Demokrasi Eksenli bir Yaklaşım*, Uluslararası Konferans Tebliği, 9-10 Aralık 2005, İstanbul: TESEV.

YILDIZ, A. (2001), *Ne Mutlu Türküm Diyebilene - Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları 1919-1938*, İstanbul: İletişim Yayınları.

İnternet Kaynakları

"Comment je suis devenu cadre du PKK", www.chris-kutschera.com

"Identity politics: Is a Christian or Kurd 'a Türk", Yigal Schleifer, *The Christian Science Monitor*, 18 Novembre 2004, : www.csmonitor.com

"Rompre avec l'hypothèse d'une singularité kurde", entretien réalisé avec Hamit Bozarslan, *Thematic Issue No: 5*, « Power, ideology, knowledge - deconstructing Kurdish Studies », *European Journal of Turkish Studies*, www.ejts.org

"Les politiques ottomane et républicaine au Kürdistan à partir de la comparaison des milices Hamidiye et *korucu* modèles institutionnels, retribalisation et dynamique des conflits" de DORRONSORO Gilles, *Thematic Issue No: 5*, « Power, ideology, knowledge - deconstructing Kurdish Studies », *European Journal of Turkish Studies*, www.ejts.org

“The politics of Turkish national identity” de GRANBERRY James, in Furman University web page, <http://facweb.furman.edu>.

Cultures & Conflits : www.conflits.org

EchoGéo : <http://echogeo.revues.org>

Federation of American Scientists: www.fas.org

Global Security: www.globalsecurity.org

The Middle East Quarterly : www.meforum.org

CNN Türk. www.cnnturk.com

Sabah: www.sabah.com.tr

Milliyet: www.milliyet.com.tr

Haber 3: www.haber3.com

Oda Tv: www.odatv.com

Habervesaire: www.habervesaire.com

Bağımsız İletişim Ağı: www.bianet.org